

УДК 37.011.33

О.С. Березюк,

кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет)**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ ТА
НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

У статті розглядаються характерні особливості особистісно зорієнтованої освіти, їх взаємозв'язок з ідеями народної педагогіки, перспективність розвитку.

Освітньо-виховна практика зорієнтована сьогодні на ствердження стратегії прискореного випереджального розвитку освіти і науки, фізичних, інтелектуальних, моральних, патріотичних та інших суспільних сил особистості, які забезпечують її самоствердження та самореалізацію. Вирішити успішно зазначені завдання може лише той педагог, який відповідає основним вимогам сучасної школи. Підготовка вчителя визначена центральним завданням модернізації освіти, провідною ідеєю державної освітньої політики.

Досягти ефективного результату в цьому можна тоді, коли в навчанні майбутнього вчителя поєднувати сучасні наукові педагогічні технології та здобутки народу в галузі освіти, які закладалися впродовж віків.

Лише інтегрований підхід до навчання педагогічних дисциплін у вузі, тісний зв'язок наукової та народної педагогіки дасть досить ефективний результат.

Народна педагогіка завжди виступала і виступає як самобутнє культурно-історичне явище. Вона не містить сформульованих положень, наукових термінів, але вона зберігає народні погляди й традиції; знання, народну мудрість, великий гуманізм. Основна мета народної педагогіки – виховати здорову та щасливу людину. Отже, дитина, молода людина є в центрі процесу навчання і виховання.

Нова філософія освіти знайшла втілення в особистісно зорієнтованій моделі навчання і виховання. Весь навчально-виховний процес побудований з урахуванням потреб, інтересів, мотивів, можливостей особистості, на яку впливають, – це дозволяє говорити про ціннісну сутність даної моделі і також про те, що вона органічно пов'язана з провідними ідеями народної педагогіки.

Модель особистісно зорієнтованої освіти виходить із визнання унікальності суб'єктного досвіду самого учня як важливого джерела індивідуальної життєдіяльності. Визнання дитини, молодої людини головною фігурою всього освітнього процесу і є особистісно зорієнтована педагогіка.

Ще К.Д. Ушинський залишив нам у спадок багату методику індивідуального підходу до навчання й виховання дітей, яка ґрунтується на принципі народності.

Гр. Ващенко звертав увагу на те, що народні ідеї повинні бути як у навчанні, так і у вихованні духовно багаті особистості.

А. Макаренко розробив систему виховного впливу на особистість через колектив.

В. Сухомлинський розкрив неоціненний вплив фольклору, народного мистецтва на духовний світ особистості дитини.

М. Стельмахович довів, що національні традиції мають найпотужніші пізнавально-виховний потенціал.

Психологи В. Мясіщев, О. Леонтьєв, Г. Костюк дослідили вікову психологію особистості.

Сучасні вчені-дослідники І. Бех, С. Гончаренко, Н. Волошина, Ю. Мальований, Ю. Руденко, О. Савченко, О. Сухомлинська, П. Щербань та інші українські педагоги-новатори визначили, що у нинішніх умовах базової і старшої середньої школи домінуючою має стати особистісно зорієнтована педагогіка, повинен відбутися перехід від авторитарного підходу до гуманістичного, який неможливий без ґрунтового знання історії народної педагогіки.

Сучасне розуміння особистісного підходу в науковій педагогіці визначили в 60-х роках минулого століття відомі зарубіжні вчені К. Роджерс, А. Маслоу, В. Франк. Вони запевняли, що школа повинна служити лабораторією для відкриття унікального "Я" кожної дитини, допомагати їй в усвідомленні і розкритті власних можливостей, становленні самосвідомості, в здійсненні особистісно значущого і суспільно прийнятого самовизначення, самореалізації та самоутвердження [1].

Педагог-вчений І. Якиманська вважає особистісно зорієнтованою педагогікою саме таку, де в центрі уваги є особистість дитини, її самобутність, самоцінність. Суб'єктивний досвід кожного виховання спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти та виховання. В. Сериков вважає, що особистісно орієнтована педагогіка повинна створити умови для повноцінного розвитку функцій, важливих для організації педагогічного процесу, а саме: вибірковості (здатність людини до вибору); рефлексії (особистість повинна оцінювати своє життя); буття, що полягає в пошуках сенсу життя та творчості; формування образу "Я"; відповідальності ("Я відповідаю за все"); автономності особистості (в міру розвитку особистості вона дедалі більше стає вивільненою від інших факторів) [1: 178].

А. Плигін в монографічному дослідженні, аналізуючи історико-педагогічний аспект особистісно зорієнтованої моделі навчання і виховання, підкреслює, що метою народної педагогіки є розвиток особистості, де враховані ціннісні орієнтації школяра, структура його переконань, на основі яких формується його внутрішній світ, при цьому процеси навчання і учіння взаємно узгоджуються, зважаючи на механізми пізнання, особливості мислительної діяльності школяра, стратегію його поведінки, а взаємини вчитель-учень побудовані на принципах співробітництва [2: 49].

Дитина живе і навчається в конкретному соціокультурному середовищі, належить до певного етносу. Ціннісне ставлення до людини не можна виховувати ізольовано, відірвано від загальних культурних надбань народу. Етнопедагогіка поєднує в собі матеріальну і духовну сфери особистості, дає змогу особистісно значущі цінності зробити основою переконань; інтереси, потреби, здібності дитини, молодшої людини формують основні цілі та завдання навчання і виховання.

Особистісно зорієнтована модель педагогіки передбачає розвиток природних особливостей людини (здоров'я, здатності мислити, почувати, діяти), її соціальних властивостей (бути громадянином, сім'янином, трудівником) і властивостей суб'єкта культури (гуманності, волі, духовності, творчості). Причому розвиваються вони в контексті загальнолюдських, національних і регіональних цінностей [3].

І. Якиманська виокремлює три моделі особистісно зорієнтованої педагогіки: соціально-педагогічну, предметно-дидактичну та психологічну [1].

Певні підходи емпірично склалися і в народній педагогіці. Народна педагогіка, яка умовно поділяється на етнічне дитинознавство, батьківську педагогіку, етнодидактику, народну фамілологію, педагогічну деонтологію, базується на народознавчому, людинознавчому та особистісному підходах.

Народознавчий підхід в себе включає знання рідної мови, історії рідного краю, фольклору, традиції, звичаїв, народних свят. Людинознавчий підхід ґрунтується на принципах емоційності, глибокого гуманізму, не допускає душевної байдужості, формує в молоді почуття милосердя, розуміння.

Особистісний підхід в народній педагогіці створює умови для комплексного впливу на молодь, глибокого знання педагогом душі певної особи, рівня сформованості якостей характеру, компонентів світогляду. Виховання сильної, самобутньої і яскравої особистості можливе лише на високих народних ідеалах, на творчих традиціях рідного та інших народів. Унікальність особистості досягається розвитком індивідуальних задатків, нахилів і здібностей як у навчанні, так і в ставленні до різних сфер життя, природи [6].

Сучасна педагогічна теорія розглядає особистісну орієнтацію в освіті в такому плані:

- це освіта, що орієнтована на дитину і шукає можливості найкраще задовольнити її пізнавальні потреби, вирішити проблеми розвитку і педагогічного впливу;
- це освіта, яка за основу бере принципи природовідповідності, самоцінності особистості, співпраці педагога і учня або виховання;
- це освіта, яка глибоко пронизана взаємоповагою, емпатією, рефлексією;
- це освіта, яка припускає своєрідну інверсію всіх її параметрів: зовнішнє (ціль, зміст навчально-виховного процесу) стає внутрішнім стимулом, результатом згоди і співпраці суб'єктів даного процесу [6, 7].

Особистісно зорієнтована модель навчання і виховання передбачає розвиток критичного мислення в дітей, що потребує неодмінно діалогічної ситуації, вільної, творчої діяльності. Школа повинна вчити мислити – така суть стратегії, що домінує в дослідженнях вчених.

Народна педагогіка також стверджує, що потрібно формувати у дітей правильні уявлення про явища навколишнього життя, розвиток пізнавальних психічних процесів, розвиток кмітливості, допитливості і розумових здібностей. "Зміст народної дидактики, – пише дослідник народної педагогіки М. Стельмахович, – в основному охоплюють елементарні знання, для засвоєння яких практично не вимагається спеціального навчання, а досить звичайного спілкування дорослих і дітьми, ігор, спостережень, творчого підходу" [4: 232].

Народна педагогіка пропонує прості, але, разом з тим, творчі методи навчання: метод оцінки "авансом", метод особистого прикладу, метод спілкування з совістю, метод позитивної самовпевненості, метод торжества ідей, метод навчання "в борг", метод добросусідства та інші. Мета їх застосування – формування особистості.

Педагог визначає обсяг знань і дає можливість кожному учневі вибирати їх стосовно своїх пізнавальних можливостей. Це розвиває активність кожного учня, дозволяє самим оцінювати свою відповідь, визначати обсяг і складність домашнього завдання, а також вибирати завдання відповідно до своїх здібностей.

Організація особистісно зорієнтованого навчання вимагає розробки педагогічних технологій, метою яких є не накопичення знань та вмінь, а постійне збагачення досвідом творчості і формування механізму самоорганізації і самореалізації особистості кожного учня. Реалізація такого завдання вимагає іншого підходу до предметного навчання, зокрема виділення і моделювання таких видів діяльності, які допомагають виробити в учня активне ставлення до довкілля.

Зважаючи на індивідуальні здібності кожної дитини, потрібно планувати самостійний пошук кожного індивіда, використовувати різноманітні варіанти дидактичного матеріалу відповідно до навчальних можливостей учня.

Сутність освітнього процесу, відповідно до особистісно зорієнтованого підходу, полягає у створенні умов для освіти особистості – формування "образу – себе в бутті", у розкритті і максимальному розвитку всіх сутнісних сил особистості, її здібностей та інтересів, створенні умов для саморозвитку особистості в умовах певного соціуму і певної культури. Особистість повинна зрозуміти і відчути своє місце в житті. Особистісно зорієнтована освіта акцентує увагу на розвитку ціннісно-сміслової сфери діяльності школярів, яка виявляється у їхньому ставленні до діяльності, що пізнається, її переживанні, усвідомленні як цінності.

Узагальнюючи існуючі в педагогічній науці теоретичні положення і практичний досвід народної педагогіки, що стосується особистісно зорієнтованої освіти, визначимо спільні ознаки:

- 1) діагностична основа навчання і виховання;
- 2) зосередження на потребах молодшої людини;

- 3) гуманізація навчального спілкування;
- 4) співробітництво, співтворчість учня і вчителя;
- 5) турбота про фізичне та емоційне благополуччя школяра;
- 6) пристосування методики до розумових можливостей дітей;
- 7) стимулювання розвитку саморозвитку і відповідальності у молодій людині.

Можливі різні варіанти для створення принципово нової школи ХХІ століття. Але хотілося, щоб значні досягнення народної педагогіки допомагали освітянам в пошуку нових пріоритетних технологій освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Якиманська У.С. Разработка технология личностно ориентированного обучения // Вопросы психологии. – 1995. - № 2.
2. Інноваційні технології викладання української мови та літератури в школі і ВНЗ: Методичний посібник. – Житомир: Полісся, 2004. – 212 с.
3. А.В. Хуторской. Практикум по дидактике и современным методикам обучения. – СПб.: Питер, 2004. – 541 с.
4. Проблеми української народної педагогіки в науковій спадщині Мирослава Стельмаховича / Матеріали перших Всеукраїнських педагогічних читань. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 240 с.
5. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. – К., 1997. – 232 с.
6. Освітні технології (за заг. ред. О. Пехоти): Навчально-методичний посібник. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
7. Основи національного виховання: Концептуальні положення / В.Г. Кузь, Ю.Д. Руденко та ін. – К.: Інформ., 1993. – Ч.1. – 152 с.

Матеріал надійшов до редакції 25. 03. 2005 р.

Березюк Е.С. Педагогические условия взаимосвязи личностно ориентированного образования и народной педагогики.

В статье рассматриваются характерные особенности личностно ориентированного образования, их взаимосвязь с идеями народной педагогики, перспективность развития.

Berezyuk O.S. Pedagogical Conditions of Interconnection of Person-Oriented Education and Folk Pedagogics.

The article deals with characteristic peculiarities of person-oriented education, their interconnection with the ideas of folk pedagogics, perspectivity of development.